

Монографія. – К., 1998. – 333 с.

4. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.

5. Козак Б. Вс. Мейєрхольд. Мистецтво театру. – Львів, 1997. – 62 с.

6. Короткова Р.І. Використання елементів театральної педагогіки в роботі соціального педагога // Соціалізація особистості: Збірник наукових праць. Том XV. – К.: Логос, 2001. – С. 24 – 30.

7. Миропольская Н.Е. Развитие эстетической активности в процессе воспитания театральной культуры школьников: Пособие для учителей. -К., 1992.-89с.

8. Основи викладання мистецьких дисциплін: Навчальний посібник / За загальн. ред. О.П. Рудницької. -К., 1998. – 184 с.

9. Ракитов А. Новый подход к взаимосвязи истории, информации и культуре: пример России // Вопросы психологии. – 1994. – №4. – С.14 – 15.

10. Ю.Руденский Е.В. Социальная психология: курс лекций. – Москва-Новосибирск, 1997. – 221 с.

11. Тютюнник М.І. Соціально-педагогічна реабілітація дітей в спеціальних дошкільних закладах освіти засобами творчої гри: Автореферат дис. канд. пед. н. – Тернополь, 1999. – 20 с.

Аннотація

В статье рассматриваются некоторые аспекты социализации личности ученика через театральное искусство, которое является одним из педагогических направлений.

Д. М. Годлевська, м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

На початку ХХІ століття проблема гуманізації стає особливо актуальною: людство вирішує питання про перевагу гуманного чи негуманного світосприйняття.

Сьогодні, коли суспільство дегуманізоване і бездуховне, коли пріоритетним для людини є споживання, як ніколи актуальним і сучасним щодо гуманізму є роздуми С.Л. Франка (1877-1950), який писав, що „в основі віри в прогрес – у невідторне вдосконалення людини – віри у здійснення на землі повноти правди, доброти – була віра у гідність людини та її високе призначення на землі, коротше кажучи, – віра в людину” [1,9].

Тому метою даного дослідження є характеристика концепції реалізації гуманістичних ідей В.О.Сухомлинського у практиці підготовки студентів університету.

Дослідженням проблеми в теорії і практиці української науки займалися А.Й.Капська, О.В.Сухомлинська, Р.А.Беланова, М.М.Барахтян та інші.

Найнагальніша потреба нашого часу – людина, яка здатна контролювати себе і свої бажання, яка із співчуттям ставиться до своїх ближніх, яка розуміє і відчуває вічні цінності культури та суспільства, яка глибоко усвідомлює свою власну відповідальність у світі.

Законом України „Про освіту” метою освіти визначено всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками, спеціалістами. Такі цілі перед школою ставив ще в п’ятдесяти-шістдесяті роки один із найвідоміших педагогів-гуманістів ХХ століття Василь Олександрович

Сухомлинський. За його твердженням, школа має працювати, орієнтуючись на майбутнє, враховуючи об'єктивні тенденції суспільного, морального, інтелектуального, технічного прогресу.

Орієнтація на майбутнє вимагає від педагогів чіткого уявлення про ідеал передбачуваного суспільства та ідеал особистості в ньому.

При вивченні актуальних питань сучасної освіти у процесі підготовки програм, викладання курсів „Етика соціальної роботи”, „Актуальні проблеми сучасної педагогіки”, ми зіткнулися із необхідністю дослідження проблеми реалізації гуманістичних ідей педагогів-гуманістів, зокрема, ідей В.О. Сухомлинського у практиці підготовки студентів спеціальностей „Соціальна педагогіка”, „Соціальна робота”.

Розгляд зазначеної проблеми визначив мету і основні завдання нашого пошуку, зокрема таких питань, як: В.О. Сухомлинський – педагог-гуманіст ХХ століття; ідеї В.О. Сухомлинського як джерело нового педагогічного мислення; гуманізація змісту навчання і виховання студентів в світлі ідей В.О. Сухомлинського; гуманізм і людинознавство у виховній концепції В.О. Сухомлинського; вирішення проблем виховання дітей дошкільного, молодшого шкільного віку тощо.

Демократизація соціальних і педагогічних процесів породжує гуманістичні ідеали у вихованні і навчанні, ставить особистість дитини у центр педагогічного процесу. Аналіз дослідження сучасних наукових дозволяє стверджувати: саме ідеї В.О. Сухомлинського є джерелом нового педагогічного мислення, яке прагне гуманізму як єдиної і виправданої ідеологічної основи педагогічної теорії і практики [3]. „Менше тріскучих фраз про любов до людства взагалі, більше конкретного діла, сердечної участі в житті, творенні радощів” [3,158], – закликав він усіх, хто має справу з найвищою цінністю – особистістю людини, її формуванням. Такий підхід єднає В.О. Сухомлинського з видатними педагогами-гуманістами минулого (Я.А. Коменським, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К.Д. Ушинським, М. Монтесорі та ін.).

Єднає теорію В.О. Сухомлинського і видатних педагогів-гуманістів й визнання самостійності дитинства, спрямованості виховання не на далекі роки, а на вміння у сьогоdnішньому проектувати майбутнє, не позбавляючи дитину права на значимість кожного вікового етапу, кожного дня життя дитинства – “дитина повинна бути дитиною...”.

Перш за все, розглянемо, що є основою виховної концепції педагога-гуманіста, та визначимо, що і яким чином майбутні педагоги можуть використати з педагогічної скарбниці його творчості вже в процесі навчання в університеті, під час проходження практика.

Педагогіка В.О. Сухомлинського проникнута глибокою любов'ю і розумінням дитини, оптимізмом, вірою у неповторність кожної особистості і значні можливості її розвитку. Збагачення духовного світу дитини він пропонує здійснювати перш за все через гуманізацію змісту навчання і виховання. Впровадження у практику роботи дошкільних закладів програми виховання дітей „Малятко” підтверджує правомірність цього шляху гуманізації виховання і навчання.

Перш за все, В.О. Сухомлинський майстерно вирішує проблему розвитку індивідуальності дитини. На противагу формальним уявленням про суспільні загальні і деякі індивідуальні особливості, він відзначає, що процес навчання і виховання – це постійне глибоке проникнення в індивідуальний світ дитини. Особливо важливо це у дошкільному, молодшому шкільному віці. Адже досягнення дошкільного періоду

розвитку особистості не втрачають свого значення з розвитком дитини: „дошкільний і молодший шкільний вік значною мірою визначає майбутнє людини”, а кожна дитина – це „унікальний світ”.

Аналізуючи науково-педагогічну спадщину Василя Олександровича Сухомлинського, можна переконатися, що основою його виховної концепції, стрижнем створеної ним виховної системи є послідовний гуманізм. З постійною думкою про Людину жив і творив народний учитель. Перед ним завжди стояла благородна мета – виховати в людині Людину, звеличити людську особистість у душі дитини і тим самим закласти надійний потенціал її саморозвитку, створити сприятливі умови для її самовираження уже в ранні роки. Про це говорять хоча б створені ним і звернені до дітей афоризми: „Найпрекрасніші і водночас найщасливіші ті люди, які прожили своє життя, турбуючись про щастя інших. Дорожи іменем, честю, гідністю своїх батьків. Живи в світі думок, осягай ідеї, виховуй в собі власну позицію, переконання, погляди” тощо.

В одній з останніх своїх статей В.О. Сухомлинський стверджував, що поняття „вік математики”, „вік електроніки”, „вік космосу” не відображають суті того, що твориться в наш час. „Світ вступає у „вік Людини” – ось що головне”, – дійшов висновку видатний педагог [3,164]. І він спрямував всю свою невтомну діяльність на виховання Людини, причому передусім не для служіння певній ідеї, не для участі у виробництві матеріальних благ, а в першу чергу для самої себе, для свого щастя. Все інше – похідне. Одухотворена цінною думкою праця, пізнання та доступне перетворення природи і всієї навколишньої дійсності, творення краси, любов до людей – все задля того, щоб людина ходила по рідній землі не як спостерігач, мандрівник, а як творець і господар своєї долі.

Виходячи з природного прагнення людини до особистого щастя, В.О. Сухомлинський все своє свідоме життя піклувався про те, щоб кожна дитина виросла щасливою. З цією метою він розробив своєрідну філософію дитячого щастя. Основна її ідея – не заколисувати дитину мріями про щастя колись, про „світле майбутнє”, а дати їй переживання щастя вже сьогодні, на кожному кроці. Видатний педагог вважав, що кожна дитина має свою вершину, і завдання вихователя полягає в тому, щоб допомогти їй досягти. Всією організацією навчально-виховного процесу в Павлівській школі він прагнув створити умови, які сприяли б формуванню у дітей життєвого уявлення про щастя. Більше того, він прагнув, щоб усе шкільне життя вело до такого щастя, щоб діти не лише бачили його попереду, тягнулися до нього, а реально відчували себе щасливими. Цьому найкраще служило повсякденне пробудження дитячої радості – радості пізнання навколишнього світу, радості спілкування, радості зацікавленої праці, радості доброти, радості морального задоволення, радості відкриття красивого ... І як найвище досягнення дум і мрій педагога в створенні умов для реалізації дитячого щастя – „школа радості”.

Для Василя Олександровича школа тільки тоді була школою, коли головний предмет в ній – людинознавство. Проблемам людинознавства в наш час приділяється велика увага в різних галузях знання – в соціології, психології, етиці соціальної роботи, літературознавстві, в педагогіці, соціальній педагогіці.

В.О. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що в деяких педагогів виховання в учня здатності безперечно підкорятися волі вихователя заступає головне – розвиток самостійності, ініціативи, здатності в моральному виборі керуватися совістю, тонко та сердечно відчувати іншу людину, творити добро і прагнути до краси.

„Умій відчувати поряд із собою людину, вмій розуміти її душу, бачити в її очах

складний духовний світ – радість, горе, біду, нещастя. Не викликай своїми вчинками, своєю поведінкою болі, образи, тяжких переживань в інших людей. Умій підтримати, допомогти, підбадьорити людину, в якій сталося горе. Пам'ятай, що таке ж саме лихо може відбутися і з тобою. Не будь байдужим. Байдужість – це душевна сліпота” [3, 186]. Саме ці думки повинні бути девізом повсякденної праці як вихователів, педагогів, так і соціальних працівників, соціальних педагогів.

У школі часто навчання і виховання моральних якостей розділені. Уроки дають знання, повідомляють „сухі” істини, які можна тільки запам'ятати, та й то ненадовго. Моральні ж якості „навчають” поза уроком, на перервах. Вся ж педагогічна концепція В.О. Сухомлинського спрямована на подолання цієї розбіжності: „Щоб дитина відчувала серцем іншу людину – так можна сформулювати найважливішу виховну задачу, яку я поставив перед собою” [3,186].

Ці слова Василя Олександровича і тепер не втратили своєї актуальності, особливо у наш час, коли бездуховність стає тенденцією морального розвитку сучасної молоді. Тому, в ході навчально-виховного процесу у вузі, спрямовуючи самостійну роботу студентів, їх самоосвіту, під час індивідуальних бесід, педагогічної практики потрібно повертатися якомога частіше до педагогічної спадщини великого педагога, який все своє життя присвятив розробці концепції виховання високоморальної людини, яка б відповідала усім загальнолюдським вимогам, щоб підростаюча особистість дійсно стала Людиною у високому розумінні цього слова, справжнім господарем майбутнього. Особливо актуальне це питання при засвоєнні студентами – майбутніми соціальними працівниками змісту курсу „Етика соціальної роботи”.

“Поважайте дитину” – такою була перша заповідь В.О. Сухомлинського. Це означає довір'я до вихованця, повага до його людської гідності, віра в його сили, в перспективу його морального вдосконалення. Довіра зміцнює совість дитини через високу оцінку доброго начала. Звертаючись до вихователів, він звернув увагу на хибність позиції, коли виховання розуміють як боротьбу з недоліками у поведінці дитини. Це призводить до частих невдач. Виправдовує себе інший шлях – опора на позитивне в дитині, поступовий його розвиток. Головне – зрозуміти, що дитина – це особистість, що формується, має свій внутрішній світ, своє коло інтересів. Важливо пробудити в ній почуття людяності, поставити її в такі обставини, які дали б зрозуміти дитині: вона людина, і її поведінка, її вчинки мають бути гідні Людини. І обов'язково створити умови для задоволення її потреб і інтересів, для розвитку здібностей.

Гуманність видатний педагог визначив як справедливість, поєднання поваги до дитини з розумовою вимогливістю, що включає вміння зрозуміти дитину, визначити, що для неї посилено, а що ні. Все це – від народної педагогіки. Дорослий (педагог – вихователь, соціальний педагог, батьки чи соціальний працівник) має допомогти дитині в її зусиллях щодо організації свого життя, стати її союзником в боротьбі з перешкодами на шляху до самореалізації.

Особливо важливим є положення про необхідність виховання у дитини гуманістичних почуттів і ставлень: “Коли дитина відчуває, що поряд з нею – люди, що своїми вчинками вона приносить радість, вона змалку вчиться співставляти свої бажання з інтересами людей, а це надзвичайно важливо для виховання доброти і людяності” [3,176].

Одна з умов, які сприяють розв'язанню цих завдань, є, на думку В.О. Сухомлинського, встановлення партнерських стосунків між дорослим і дитиною, коли

дорослий і дитина відчують себе однодумцями. Це можливо тільки тоді, коли вихователь – партнер по діяльності, захоплений справами, важливими для дитини. Це – “єдність духовного життя вихователя і вихованців, єдність їх ідеалів, прагнень, інтересів, думок, переживань” [2,191].

Видатний педагог-новатор В.О. Сухомлинський одним з перших не лише проголосив, а й втілював в практиці виховання ідею активності вихователя і вихованця, коли дитина є одночасно об’єктом і суб’єктом педагогічних впливів. “Людина без моральних прагнень – безлика істота, у неї немає чітко визначеної цілеспрямованості”, – вказував він [3,163].

Гуманізація навчання і виховання дітей вимагає від педагога (будь-якої ланки освіти) бути постійним прикладом людини високої культури для дітей. Разом з тим, перші враження, уявлення про життя і людські взаємини дитина одержує в сім’ї.

В ході педагогічної практики ми звертаємо увагу студентів, що важливо втілити у процес виховання розроблену В.О. Сухомлинським батьківську педагогіку. Адже виховання моральної культури з ранніх років вимагає гармонії розумної вимогливості і чуйності, доброти. “Справжня мудрість вихователя – батька, матері, педагога – в умінні дати дитині щастя”, – говорить Сухомлинський. Методика виховання дітей бути щасливими пов’язана з формуванням у дитини вміння знаходити радість у праці, в навчанні, у добрих справах для людей: “Якщо дитина лише споживає радощі, не здобуваючи їх працею, напруженням духовних сил, її серце може стати холодним, черствим, байдужим” [3,163].

В.О. Сухомлинський в народній педагогіці високо цінував традиції гуманного відношення батьків до дітей в поєднанні з розумною вимогливістю до них. Але це не означає, що виховання дітей слід зводити до зовнішнього тиску, до заборони. Василь Олександрович був переконаний, що дисципліна, яка ґрунтується на примусі, є найгіршим видом морального виховання. Він засуджував учителів, які намагалися добитися високої дисципліни лише шляхом створення системи керівництва і підкорення. Педагог підкреслював, що свідомо дисципліна – це насамперед активність та ініціатива, а не пасивна покірність особистості певним правилам.

Це твердження особливо актуальне сьогодні, коли при вихованні свідомої дисципліни основний акцент робиться на розвиток самодіяльності і активності дітей. Цьому в значній мірі сприяє організація спілкування між учнями і учителями на демократичній основі.

Дисциплінованість кожної людини проявляється не тільки в зовнішніх формах поведінки, але й у внутрішніх стимулах. Не можна говорити про дисципліновану особистість, не розглядаючи мотивів її поведінки. На думку В.О. Сухомлинського, головним мотивом поведінки вихованців повинно бути бажання зробити добру справу не ради похвали, а для себе і своїх друзів. Серед основних позитивних мотивів виховання свідомої дисципліни педагог виділяв мотиви обов’язку. Він називав обов’язок коренем, моральною основою людини, від якої залежить бажання і уміння роботи добро, слідувати існуючим нормам моралі.

Творче надбання знаменитого педагога В.О. Сухомлинського сприяє вихованню студентів на кращих традиціях вітчизняної педагогічної думки. Його праці вчать мислити, вдумливо підходити до здійснення навчально-виховних завдань сучасної школи, суспільства врахувати своєрідність конкретних педагогічних, суспільних явищ, приймати до уваги особливості і позитивні традиції кожної школи.

Гуманність В.О. Сухомлинський вбачав також у піклуванні про духовне збагачення дитини, прилучення її до досягнень світової культури, до морального самовдосконалення. З цією метою він у праці “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” розробив азбуку моральної культури як зразок високої гуманності. Вона включає ряд норм і правил поведінки, зокрема – роби все так, щоб добрим людям було добре, а злим – нестерпно; плати людям, які дають тобі щастя дитинства, добром; працьовитість – твоя честь і доблесть, своєю працьовитістю ти примножуєш честь сім’ї, роду і створюєш своє ім’я; будь добрим і чуйним до людей; допомагай слабким і беззахисним; борись зі злом, обманом, несправедливістю. Азбука дає оцінку моральних цінностей, стверджує, що почуття є плоттю і кров’ю моральної переконаності, принциповості, сили духу, “а моральна культура людини характеризується тим, що переконання стають в її житті самостійною духовною силою, яка спонукає до нових моральних вчинків” [2,125]. Коли вчитуєшся у сказане, в цю „азбуку моральної культури”, згадуєш цінності, які є визначальними у соціальній роботі, та естетичні принципи соціального педагога, працівника. Розумієш причини однієї із важкої проблеми сучасного суспільства – „безпритульні діти”, розумієш, що все починається з „глибини” любові до людини, прагнення бачити її різнобічно розвинутою, щасливою” [2,210]. Цей непритворний гуманізм йде від народного буття, народних мрій і сподівань. Він оснований на поєднанні загальнолюдських і національних цінностей українського народу і пронизує всю педагогічну систему В.О. Сухомлинського.

Ідеї видатного педагога-теоретика і практика сьогодні набувають значення прикладу блискучого наукового вирішення і практичного втілення проблем гуманістичної педагогіки. В центрі педагогіки В.О. Сухомлинського – дитина, її індивідуальність, а також педагог – його особистість, майстерність. Ці головні ідеї мислителя-гуманіста допомагають сьогодні відновлювати глибоку суть педагогіки як науки про формування найціннішого, що є у світі – Людини. Особливої уваги В.О. Сухомлинський надавав дошкільному дитинству, як періоду життя, що значною мірою визначає майбутнє людини: буде вона жити у сім’ї, суспільстві чи стане безпритульною. Щоб сприяти повноцінному розвитку особистості в даний період, педагог повинен “бачити і відчувати дитячу душу”. В світлі цих ідей слід гуманізувати завдання сучасної педагогіки, соціальної педагогіки: “Кожна дитина, – говорить Сухомлинський, – це той „унікальний світ”, який потрібно зрозуміти, прийняти і знайти шляхи взаємодії з ним.

Здійснити такий підхід до виховання може педагог з багатим духовним світом, “хто народом і суспільством уповноважений творити людське щастя, тобто виховувати по-справжньому” [2, 205]. Зміст майстерності педагога полягає в умінні “відкрити буквально перед кожним, отже і найпосереднішим, найважчим вихованцем, ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, виявити себе, заявити про своє “Я”, черпати сили з джерела людської гідності...”, тобто створити в людині людину. В.О. Сухомлинський аналізує процес становлення такого педагога і наголошує на необхідності спільного особистісного росту дитини і педагога.

Отже, визнання “рівноцінності” особистостей педагога і дитини в педагогіці має передбачати встановлення шляхів гуманізації підготовки педагога як у вузі, так і в системі післявузівської підготовки саме через формування емпатійного ставлення до дітей, вміння відчувати і розуміти їх внутрішній світ, діяти на основі гуманістичних засобів і методів виховання. Саме на прикладі діяльності В.О. Сухомлинського майбутнім фахівцям потрібно розкривати сутність педагогічної творчості і майстерності

вищого ступеня, що характеризується спрямованістю на віддалені глобальні цілі – гуманістичне, а отже, „людяне” виховання, виховання особистості.

Сьогодні гостро постає проблема демократизації та гуманізації суспільства, покращення життя людей, формування людини-громадянина з високим почуттям відповідальності перед людьми, порядного, принципового та чесного – все це по-особливому турбує все суспільство і вимагає закономірних змін у системі професійно-педагогічної підготовки. Тому, на наш погляд, питання вивчення, узагальнення і використання досвіду педагогів минулого повинне розглядатися не лише при вивченні студентами історії та теорії педагогіки, а й при засвоєнні нових технологій освіти, актуальних проблем сучасної педагогіки, при вивченні спецкурсів, проходженні педагогічної практики і у повсякденному житті.

Л і т е р а т у р а :

1. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна-США) /Монографія. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 216 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. Школа, т. 1, 1976. – 496 с.
3. Сухомлинський – видатний український педагог /Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в навчально-виховному процесі школи і вузу” до 75-річчя від дня народження. – Рівне, 1993. – 245 с.

Аннотація

В статті аналізуються особливості гуманізації обучения и воспитания детей в концепции воспитания В.А. Сухомлинского, роль и значение педагога в этом процессе; раскрыты особенности реализации гуманистических идей В.А. Сухомлинского в практике подготовки студентов университета, в частности, социальных педагогов, социальных работников.

Л. О. Гордієнко, м. Київ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ РОБОТИ В МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

На нашу думку, однією з найважливіших соціально-педагогічних умов ефективного впливу молодіжних організацій на посилення процесу соціалізації молоді є якісна професійна діяльність молодіжних працівників. Професійний рівень кадрів залежить від їхньої компетентності, професійної зацікавленості, креативності, уміння зацікавити молодь новими видами дозвілєвої діяльності, від особливого вміння створювати позитивний психологічний комфорт для молодих людей у соціальному мікросередовищі різних етнічних та культурних груп, а також від здатності фахівці нівелювати конфліктні ситуації.

Тому метою даної статті є аналіз деяких аспектів підготовки кадрів для роботи у молодіжних організацій на прикладі країни з величезним досвідом у цій галузі – Великої Британії.

Дане питання простежується у дослідженнях низки зарубіжних вчених, зокрема: С.Азо-Аоли, Н.Армстронга, Дж.Демейна, Дж.Генрі, Дж.Ланкастера, Дж.Б.Неша, Дж.Ньюлінгера, С.Роуз та інших відомих вчених. В Україні проблему підготовки професійних соціальних працівників досліджували А.Й.Капська, Ж.В.Петрочко, Т.М.Кондрашевська, О.О.Романовська та багато інших талановитих вчених.